

הרגשה דומיננטית של ניכור. רחיה. חוסר־שייכות וחוסר־זהות

וענונו: קלסטרון

לעבוד בקריית־המדע־הגרעיני (קמ"ג, בסלנג הישראלי) קיבל משכורת טובה מאוד, יותר מאלף דולר לחודש, כמעט כמשכורתו של ח"כ. הוא קנה דירה. הוא קנה מכונת ומכר אותה. משמע: האיש לא סבל ממצוקה כלכלית. הוא היה מסודר די טוב. הוא סבל מרברים אחרים.

הוא סבל, קודם כל, מעלבון. במפעל הגרעיני הועסק ככיוול כטכנאי, אך לא נתנו לו עבודה טכנאית מכובדת. הוא ישב לפני כפתור, וכל מה שהיה עליו לעשות היה משהו מכאני, שילר בן שש יכול היה לעשותו. זה העליב אותו. זה געע בו. לדבריו, ראה בכך הוכחה נוספת לכך שמזלזלים בו, אולי מפני שהוא מארוקאי.

הניכור, שבו הרגיש ממילא, עבר גם למקום העבודה שלו. אולי זהו זרע הפורענות.

את השאלות הגדולות היא מדוע צילם בכור, המקום השמור ביותר במדינה. (את השאלה איך צילם צריכים לברר מוסדות־הביטחון. זה רבר מועזע. אך מבחינה פסיכולוגית, מעניינת אותו השאלה מדוע.)

אני מתקשה למצוא לכך תשובה. איני מאמין כי וענונו התכוון מראש לעשות מעשה מסוג המעשים שהוא מואשם בהם. אינן זה מתאים, איכשהו, לתמונה הפסיכולוגית המצטיירת לעיניי.

אם כן, מדוע צילם? מה רצה להוכיח? באחד הפירוטומים נרמז שהוא רצה להוכיח את עצמו. הם חשבו שמארוקאי לא יכול לצלם, אמר לעיתונאים הבריטיים. מחאה, פשוטה, ברורה. הם חושבים שאני אפס, שאני לא־יכול, מפני שאני מארוקאי. אני אראה להם. זוהי תמונה כמעט קלאסית. המובילה לתוצאות כאלה.

בארי־שבט התחיל וענונו ללמוד מחדש, ובהצלחה. הוא למד פילוסופיה אצל גבריאל מוקד, מבקרה־סיפורת הנודע, והיה אסיסטנט.

אולם לא היה לו מנוח. הוא היה רדוף. הוא חיפש חברה שבה יתקבל כבעל־ערך. מכאן, לדעתי, נסיונו להתקבל לרק"ח, והתחברותו עם הסטודנטים הערביים. מכיוון שהם מיעוט, הסובלים גם הם מהרגשה עזה של רחיה, ניכור ואי־שייכות, היה לו הרבה יותר קל למצוא את מקומו אצלם. המנוכר מצא את המנוכרים. הלא־שייך את הלא־שייכים.

(זוהי אותה התיסמונת שרחפה יהודים צעירים בחו"ל, לפני שניים־שלושה דורות, לירועותיהם של חוגים מהפכניים מכל הסוגים.)

נראה שזה לא סיפק אותו. אחרי שפטר "בגלל צימצומים" לא חיפש עבודה אחרת. לפני שנה וחצי עזב את הארץ, ופתח בחיפוש גלובלי. הוא חיפש חיפש, ולבסוף מצא את הכנסיה האוסטרלית, את הכומר ואת הקהילה.

זו היתה מוכנה לקבל את הור המופנם בזרועות פתוחות, כדרכם של האוסטרלים בכלל. מרדכי וענונו מצא בית חם, חברים, צינור שהיה מוכן לקבלו כפי שהוא. כומר שהתעניין בו ובבעיותיו. שייכות. קבלה. תשומת־לב. הערכה.

מה קרה אז? איך נעשה הצעד הגורלי? איני יודע. אבל אני מנחש. וענונו התגעגע לחבר. בכנסיה מצא אדם מנוכר כמוהו, הרפתקן, עיתונאי־לעית־מצוא. גבר ממוצא דרום־אמריקני. משרי חחים, וענונו מגלה לו מה שיש לו. הלה מריח את הודמנות חייו. הוא מציע למצוא לזה שוק.

וכך מתגלגלים הדברים. אולי חש וענונו שהנה מצא דרך לגמיה, למחאה. אולי נגרר בעל־כורחו. אולי הסתבך בהדרגה, כפי שקורה בדרך כלל בפרט שירת מסוג זה. זה עניין לבית־המישפט. ואני שמח שלא אני נדרש להכריע.

והי התמונה של מרדכי וענונו, נאשם בכנייה ובריגול המור. אפשר היה לצפות שאיש זה ישמש מטרה לשינאת הרבים, שיהיה מקולל ובוזי בעיני הבריות. למרבה התמיהה, אין זה קורה. אני חש ביחס ציבורי שונה לגמרי אליו. האיש מעורר יותר סקרנות מאשר שינאה, הצינור מתייחס אליו כאל דמות מיס־תורית, יותר מאשר כאל בוגר.

אך נדמה ששום עדה של עולים לא נפגעה בצורה כליכך קשה מן הגיונות קלת־הדעת של "הוותיקים" כמו יוצאי־מארוקו. גדלו בארץ רבבות צעירים וצעירות שהוכרחו להתכייש בעצם שמש ומוצאם, שסיפרו כי באו "מצרפת", שהסתירו את שמות־המישפחה שלהם.

אין אדם יכול להתכחש למוצאו ולזהותו מבלי להיפגע קשה מאוד בנפשו. נדמה שאין עלבון אנישי גדול יותר, מאשר הצורך בהתכחשות כזאת. מרדכי וענונו שייך לדרו זה. הצלחה שנשארה בנפשו חשובה להבנת האיש.

לצלכת זו נוסף פצע אחר, פצע מישפחתי. אביה־מישפחה הוא דתי מאוד, יהודי מאמין. מאמין באורח מארוקאי — כלומר, בלי קנאות, בלי כפייה על הזולת, כדרך הקנאים האשכנזים, אלא חדר באמונה עמוקה.

כל בני וענונו נמשו את האמונה, בחלק מן המרירה שלהם במורשת. הבנות, לעומת זאת, נשארו דתיות. ההינתקות מן הדת הוסיפה בנפשו של מרדכי, מן הסתם, את הרגשת אי־השייכות, הרגשת־הניכור. אולי זה הגביר אצלו את

נאשם וענונו: מדוע הוא עשה זאת?

הכמיהה לקשר אחר, את החיפוש לתחליף בצורת דת או תורה אחרת. מכאן הנסיון להצטרף לכנסיה הקומוניסטית בבארי־שבט, ואחר כך למינור בודהיסטי בחורו, ולבסוף לקהילה הנוצרית באוסטרליה.

חזין מכל אלה — הבעיה שקשה לרבר עליה מבלי לחדור לתחום צינעת־הפרט, ולגלוש לרכילות. אולם הרבר חשוב להבנת האיש, וממילא גם להבנת מעשיו. למרדכי וענונו היתה בעיה קשה של חיפוש זהות מינית. הוא התקשה מאוד למצוא קשר עם אשה, ועל אחת כמה וכמה בחייה־האבה רגילים. הוא השלים עם זה שלא יתחתן ולא יקים מישפחה לעולם.

הוא חיפש זהות מינית, וגם בתחום הזה לא היה בטוח לאן הוא שייך. רק פסיכולוג יכול לקבוע אם היתה בעיה זו קשורה בשאר בעיותיו. ברור כי במעמקי נפשו לא ידע מיהו ומהו, שאל את עצמו ואולי פחד מפני התשובות. התקשרותו עם ג'ודי זימט, היהודיה מארצות־הברית, היתה נסיון למצוא קשר.

כל זה ביחד יוצר תמונה קיצונית של ניכור, של בדידות, של חוסר־קשר. לפנינו איש בודד מאוד, נשמה מעונה מאוד. איש מופנם. איש מנותק.

יש בזה נוטה לנסות הרבה דברים, בלי היכולת להתמיד די הצורך כדי להצליח במשהו. לא חסרו לו כישורים. להיפך, האיש עושה רושם אינטליגנטי, בעל יכולת וכישורים. הבעיה היתה אישית.

הוא היה חייל בהנדסה־קרבית, והגיע לדרגת סמל־ראשון. הוא התחיל ללמוד הנדסה ומדעי הטבע, והפסיק, אחרי שהתחיל

שמו וענונו. שם יהודי־מארוקאי עתיק, מכובד, ידוע. פקיד־הרישום האשכנזי רשם "ואנונו", וגם כמה עיתונים חוזרים על כך כיום.

שמו של אדם הוא כבודו, וכאי אדם לכך שירשמו אותו בשמו הנכון והמדויק. סילוף הכתיב של שמו הוא אות של זילזול. זילזול בו, זילזול כלפי שמו שהוא צמח מתוכו, זילזול בצינור שהוא שייך אליו. כך הוא אמר בעצמו. אולי זה כל הסיפור על רגל אחת. וענונו רצה שייכבדו אותו באדם ששמו וענונו. ואת זאת לא השיג בחברה הישראלית.

שאלה העיקרית היא: מדוע הוא עשה מה שעשה? זוהי שאלה פסיכולוגית, חברתית. אין היא צריכה לעניין את בית־המישפט. אבל היא צריכה לעניין אותנו מאור־מאור. האיש נאשם בכנייה ובריגול־המור. האשמות הנוגעות לנאמנות, וממילא גם לזהות. לשייכות.

מה הביא את מרדכי וענונו מבארי־שבט למעשהו? האם אפשר להציץ אל תוך נישמתו של האיש? האם אפשר לנסות להבין? יש רי עובדות ידועות, גם מחוץ לחומר הסודי של המישפט. יש החומר שפורסם בחו"ל. יש היומן — החלקים שפורסמו (ואני מסכים שהיה צורך לפרסמם) והחלקים שלא־פורסמו (וטוב שלא פורסמו).

אפשר לנסות להרכיב קלסטרון פסיכולוגי של האיש ששמו וענונו.

קטן מן הסוג המוגדר בחוק במילים כמו "בגידה" ו"ריגול" מהווה, בדרך כלל, מעשה של מחאה, של נקמה במדינה, בחברה, אולי גם במישפחה. האם היו למרדכי וענונו מניעים אחרים? אינני סבור כך.

ניתן היה להעלות על הדעת כי וענונו פעל מתוך מניעים אידיאולוגיים עמוקים. למשל: רצה להזהיר את העולם, למנוע שואה גרעינית, להביא להפעלת לחץ בינלאומי לאיסור הנשק הגרעיני במרחב.

עד כמה שאני התרשמתי, לא זה היה המניע של וענונו. לא ראיתי רבר המוציב על כיוון זה ביומנו או בכל מיסמך או עדות. בשלב מסוים הצטרף וענונו כמועמד לרק"ח, וגם התקרב לחוגי הסטודנטים הערביים באוניברסיטת בארי־שבט. אפשר היה להעלות על הדעת שכאן יש מניע.

ושוב: איני סבור כך. אין שום עדות על כך שקירבתו לרעיונות ו/או לאנשים מסוימים בבארי־שבט הובילה אל המעשה. אין לכך זכר ביומן, שבו רשם את מחשבותיו האינטימיות ביותר, אינטימיות עד כדי חשיפה מכאיבה מאוד.

הייתי אומר אחרת: התקרבותו לרק"ח, חיפושו אחר חברים בני עמים אחרים, הם תוצאה של אותו המצב הנפשי אשר הוביל גם למעשה עצמו. איזה מצב נפשי?

נימה השולטת בכל דרכו והתבטאויותיו של וענונו היא הרגשה דומיננטית של ניכור. בכל שלבי חייו בארץ חש מרדכי וענונו שאין מקבלים אותו, שאין מעריכים אותו, שדוחים אותו, שמזלזלים בו.

הרגשה עמוקה עוד יותר של פיקפוק בעצמו, של תיסכול וחוסר־שייכות. מה מקורם של רגשות אלה? ה מתחיל, כמו כן, במישפחה.

מישפחה רגילה של עולי־מארוקו, אב ואם, תישעה ילדים וילדות. מרדכי היה בן 10 כשהגיע לארץ. המודעות למוצאו המארוקאי לא נטשה אותו לרגע. ילד שבא ארצה ממארוקו, וששמו וענונו, לא יכול היה לשכוח לרגע את מוצאו — וגם אילו רצה בכך, לא היו מניחים לו.

מרדכי גדל בתקופה שבה היתה קיימת בארץ דיעה גיוענית כמעט־אחידה על המארוקאים, והיתה קיימת הסכמה כמעט־כלל־לאומית שהמארוקאים הם "סכין", "פרימיטיביים", שבאו "מה" מערות בהרי־האטלס". תיאור שיקרי מחפיר זה לא היה יחיד־מינו בתולדות היישוב. הגרמנים היו יקיה־פוצים, מטומטמים. הגאליציאים היו גנבים, וגם הרומנים. התימנים היו נחמדים ונאיביים, טובים לספוג־ג'ה. וכן הלאה.